

daki Mevlevî âyini, düyek peşrevi ve saz semâisi, Vardakosta Ahmed Ağa'nın aynı makamdaki devr-i kebîr saz semâisi bulunmaktadı. Burada önce âyinin sözlü kısmı yer alır. Bu âyin notası da müzik tarihinde notaya alınan ilk Mevlevî âyini olarak bilinmektedir. Ardından yazılan peşrevin başındaki, "Âyîn-i şerîf" in bend-i evvelinden sonra serhâne ve mülâzimesi ve bend-i sânisinden sonra orta hâne ve son hânesi terennüm-sâzdır" ifadesinden bu kısmın aynı âyinin terennümü olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki saz semâisi de adı geçen âyinin terennümü içerisinde. Bu bölümün son eseri, âyîn-i şerîf icrasında devr-i Veleđi esnasında icra edileceği belirtilen üç hâne ve bir mülâzimedden oluşan devr-i kebîr peşrevidir. Ancak Mevlevî âyinleri üzerinde Türkiye'de yapılan iki ayrı nota neşriyatındaki (*Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevi Âyinleri*, İstanbul 1935, X, sy. 486-507; Sadettin Heper, *Mevlevi Âyinleri*, Konya 1974, sy. 175-183) sūzidilârâ âyini notalarıyla *Tahrîriyye*'deki notaların tamamen farklı olduğu görülmektedir. *Tahrîriyye*'nin son bölümünde eser besteleme konusu ele alınmakta, bazı müzik yazılarında görülen eksikliklerden söz edilmekte ve özellikle müzik yazımının eğitim gerektirdiği vurgulanmaktadır. Burada bir üstadın eğitiminden geçen, beste çalışmaları yapan ve sazında belli bir düzeye ulaşan kişilere bu eğitimin verilebileceği ifade edilmektedir. Eserin tesbit edilen iki nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Nâfız Paşa, nr. 1242/2; Esad Efendi, nr. 3898). Nüshaların her ikisi de müellif hattıdır. Türkiye'de eser üzerine ciddi bir çalışma yapılmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Müzik Yazısı "Tahrîriyye"* (haz. Recep Uslu – Nilgün Doğrusöz Dişi-

açık), İstanbul 2009; N. Ali – M. Siret, *Cevâhirü'z-zevâhir*, İstanbul 1310, II, 95-96; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Müsiki*, İstanbul 1953, V, 528-530; Fatma Âdile Başer, *Türk Müsikiğinde Abdülbâki Nâsır Dede (1765-1821)* (doktora tezi, 1996), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 31-55; a.mlf., "Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Müsikişinas Abdülbâki Nâsır Dede", *MM*, sy. 462 (1998), s. 32; E. Popescu-Judet, *Türk Müsiki Kültürünün Anlamları* (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1996, s. 42-46; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi*, İstanbul 2003, s. 131; *Müzik Ansiklopedisi* (haz. Ahmet Say), Ankara, ts., III, 914.

☞ NURİ ÖZCAN

TAHSİN

(التحصیب)

Hacda Mina'dan
Mekke'ye dönerken Ebtah (Muhassab)
mevkiinde konaklama anlamında
bir fıkah terimi
(bk. EBTAH).

TAHSİL

(bk. TÂLİM ve TERBİYE).

TAHSİN EFENDİ, Hasan

(1847-1912)

Osmanlı hattatı.

Hâfız Hasan Tahsin Hilmi Efendi 1847'de İstanbul'un Çukurcuma semtinde doğdu. Kılıç Ali Paşa Camii serdevirhanı Hâfız İsmâil Efendi'nin oğludur. Sibyan mektebinde okurken mektebin hocası İsmâil Efendi'nin yanında hıfzını tamamladı. Bir süre Tophane müftüsü Hoca Bekir Efendi'nin derslerine devam ederek dinî bilgilerini ilerletti. Mehmed Şefik Bey'den sü-

lûs ve nesih, Sâmi Efendi'den ta'lik meşketti. Galatasaray Sultânisi hat hocası Mehmed İzzet Efendi tarzında rik'a yazdı. İzzet Efendi ile birlikte öğrencilere yönelik olarak hazırladıkları *Sülûs, Nesih ve Ta'lik Meşk Mecmuası* İstanbul'da neşredilmiştir (1306, 1323). Mühendis, Sanayi, Kız Sanayi mektepleri, Cihangir İnâs Rüşdiyesi, Dârülmualimât-ı Âliye, Galatasaray Mekteb-i Sultânisi ve ölümüne kadar Dârüşşafaka'da olmak üzere çeşitli okullarda hüsn-i hat dersleri verdi. Uzun süre Mahmud Bey Matbaası'nın hatlarını yazdı. Ayrıca hat öğrencilerine bu matbaada ders verdi. Mahmud Celâleddin Efendi uslubuna yakın bir tavırda yazdı. 14 Şubat 1912 tarihinde bir ömür yaşadığı Çukurcuma semtinde vefat etti ve Eyüp'te Kırkmerdiven Kabristanı'nda defnedildi. İbnülemin Mahmud Kemal, Tahsin Efendi'nin, oğlu Mahmud Cemâleddin Bey'den naklen üç dört kadar mushaf-ı şerif yazdığını, üzerinde bir imzaya rastlanmamakla birlikte Çağaloğlu'ndaki Mahmud Nedim Paşa'ya ait türbenin celi sülûs kitabesinin de ona ait olduğunu zikreder. Çeşitli müze ve özel koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır. Yazılarının altına genellikle "el-Hac Hâfız Tahsin el-Hilmi" veya kısaca "el-Hâfız Tahsin" şeklinde imza atmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 421-423; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 170, 210-211, 259, 261; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 241.

☞ M. HÜSREV SUBAŞI

TAHSİN EFENDİ, Tokatlı

(1851-1915)

Osmanlı hattatı.

Hâfız Hasan Tahsin Efendi 1851'de Tokat'ta doğdu. Meydan Camii imamı Osman Efendi'nin oğludur. 1867 yılında İstanbul'a giderek medrese tahsili gördü. Kayserili Derviş Ali Rızâ Efendi'nin Beyazıt Camii'ndeki derslerine devam edip ilmiye icâzeti aldı. Ayrıca Hattat Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey'den sülûs ve nesih meşketti ve icâzet aldı. Muhsinzâde'nin hocası Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den de faydalandı. Beyazıt'ta Ali Paşa Mescidi'nde imam-hatiplik görevine başladı (1869). Mercan yangınında caminin yandığı güne kadar kırk beş yıl burada görevini sürdürdü. Bunun dışında rüşdiye mekteplerinde hat ve Arapça hocalığı yaptı. Beyazıt Devlet Kütüphanesi 1884'te açıl-

Hasan Tahsin Hilmi Efendi'nin müfredat meşk kitabı (Sakıp Sabancı koleksiyonu)

Tokatlı Tahsin Efendi'nin celif sülüs levhası (M. Hüsrev Subaşı fotoğraf arşivi)

diğında ikinci ve ardından birinci hâfız-ı kütüb oldu. Ölümüne kadar yirmi dokuz yıl boyunca burada yöneticilik görevini sürdürdü. Kütüphanenin 15.000 ciltlik bölümünün katalogunu hazırladı. Sülüs ve neshi dalında çeşitli formlarda eserler veren Tahsin Efendi'nin elinden çıkmış pek çok yazı, eli yıl gibi uzun bir süre zarfında bir araya getirdiği nâdide yazma eser hat koleksiyonu ve içinde değerli kalemtraş, makta', divit ve hokkaların bulunduğu zengin bir arşivle birlikte önce Beyazıt'ta, daha sonra Sultanahmet'te oturduğu iki ayrı evde geçirdiği yangınlar yüzünden büyük ölçüde yok oldu. Uğradığı bu felâketlerin üzüntüsüyle kendisine inme indi. Bir yıl sonra 13 Aralık 1915 tarihinde vefat etti. Eyüp'te Bahariye sirtlarında Kâşgarî Dergâhı yakınında kendisinden önce genç yaşta vefat eden kızının yanına defnedildi.

Tahsin Efendi koleksiyonunda yer alıp söz konusu iki yangından kurtarılabilen eserler Halil Edhem Arda'ya geçmiş, bunun bir kısmı daha sonra Topkapı Sarayı Müzesi'ne intikal etmiştir. İbnülemin Mahmud Kemal ve kardeşi Ahmed Tevfik çocukluk yıllarında sülüs ve neshi ondan meşketmiş ve icâzet almıştır. Bu vesile ile kendisini yakından tanıyan İbnülemin onun ilmî ve tasavvufî meclisleri seven, müzikli ve şiire âşına, halim selim bir zat olduğunu söyler. Hayatı boyunca yazdığı, kıta ve levha boyutlarında, usta düzeyinde pek çok eser bırakmış, İbnülemin'e göre birkaç nüsha, M. Uğur Derman'a göre ise 120 kadar mushaf-ı şerif yazmıştır. Çeşitli müzeler ve özel koleksiyonlar yanında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan İbnülemin koleksiyonunda eserleri vardır. Hasan Tahsin Efendi'nin 1894'te okunaklı, 362 yaprak, her sayfada on üç satır, güzel bir nesihle cüzler halinde yazıp tamamladığı 35,6 × 24,4 cm. ebadındaki bir mushaf-ı şerifi, devrin usta müzehhiplerinden Osman Yümnî Efendi tarafından 1904'te klasiğe yakın tarzda tezhip edilmiş, eser

iki kap arasına alınarak tek cilt haline getirilmiştir. Bu Kur'ân-ı Kerîm önce Fuat Şemsi Bey'de iken bugün Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonu içinde bulunmaktadır (nr. 100-0352). Çadircılar semtinde yer alan hanın dış cephesindeki celif sülüs "Sarnıçlı Han" ibaresi de onun eseridir. Tahsin Efendi yazılarına genellikle "Tahsin el-İmam", "Hâfız Hasan Tahsin" veya kısaca "Tahsin" şeklinde imza atmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 424-427; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 206-207; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 249.

M. HÜSREV SUBAŞI

TAHSİNİYYÂT

(التحسينيات)

Hayatı güzelleştirmeyi hedefleyen ve insanı mükemmeli aramaya teşvik eden -zarûriyyât ve hâciyat düzeyine çıkmamış düzenlemeleri ve bunların sağladığı faydaları ifade eden fıkıh usulü terimi

(bk. MAKÂSİDÜ'Ş-ŞERİA; MASLAHAT).

TAHSİS

(التخصيص)

Âm bir lafızla, kapsadığı fertlerden bir kısmının kastedildiğinin bir delille açıklanması anlamında fıkıh usulü terimi.

Sözlükte "belirlemek, bir şeyi kendisiyle ortak olmayan diğer şeylerden temyiz etmek, özgülemek" anlamındaki **tahsis** kelimesi fıkıh usulü terimi olarak âm bir lafzın anlamının bu lafız kapsamına giren fertlerden bir kısmıyla sınırlandırılmasını ifade eder. Fıkıh usulünün önemli konularından birini oluşturan tahsis elfâz bahisleri içinde aynı isimle veya âm, hâs gibi başlıklar altında geniş biçimde incelenir. Mutlakın takyidinin bir tür tahsis olup olmadığı usulcüler arasında tartışılmıştır (bk. MUTLAK). Hanefî usulcülerinin açıklamalarından hareketle bu ekolde benimsenen tahsis anlayışını belirtmek üzere, "âm lafızla, baştan beri fertlerinden bir kısmının kastedildiğinin müstakil ve mukârin (eş zamanlı) bir delille açıklanması" şeklinde bir tanım yapılabilir (Cessâs, I, 142; Abdülazîz el-Buhârî, I, 306; İbn Melek, s. 77). Müttekellimîn usulcülerinden Ebül-Hüseyn el-

Basrî, "hitabın kapsadığı şeylerden bir kısmının mukârin bir delille ondan çıkarılması" biçiminde Hanefîler'in kine yakın bir tanım vermekle birlikte (*el-Mu'temed*, I, 252) aynı ekole mensup usulcüler bunu kendi temel yaklaşımlarına uygun hale getirmeye çalışmışlardır. Meselâ Fahreddin er-Râzî tanımdaki "mukârin bir delil" ifadesine yer vermeyerek tahsisi "hitabın kapsadığı şeylerden bir kısmının ondan çıkarılması" biçiminde genişletmiş, Kâdî Beyzâvî, Râzî'nin tarifindeki hitap kelimesini "lafız"la değiştirmiştir (Fahreddin er-Râzî, I/3, s. 7; Beyzâvî, II, 374-375). Aynı ekolün temsilcilerinden Mâlikî İbnü'l-Hâcib tahsisi "âmı müsemmeâtından bir kısmına hasretmek" diye tanımlamış (*Muhtaşarü'l-müntehâ*, II, 129), Tâceddin es-Sübki burada geçen müsemmeâtın maksadın âmın müşterek fertleri olduğunu belirterek müsemmeâtından yerine "fertlerinden" kaydını koymuştur (*Cem'ü'l-cevâmi'*, II, 31). Ancak neshi de kapsar genişlikte olduğu dikkate alınıp bu tariflere "hükümün istikrar kazanmasında önce" şeklinde bir kayıt konması uygun olur. Öte yandan Hanefî ve müttekellimîn usulcülerinin, özü itibarıyla tahsisin "âmın fertlerinden bir kısmının çıkarılması ve kapsamının daraltılması" anlamına geldiği noktasında birleştikleri ve tanımlarında görülen farklılıkların bilhassa âmın tanımı, delâleti, bu delâleti daraltacak delillerin geliş zamanı ve delâlet derecesiyle ilgili ihtilâflardan kaynaklandığı göz önüne alınarak tahsis, "daha başlangıçta şâriin umumdan maksadının onun fertlerinin tamamı değil bir kısmının olduğunun açıklanması" veya "umumla ilgili hükümün meşruyetinin başından beri bir kısım fertlerine ait olduğunun beyan edilmesi" şeklinde tarif edilebilir (Abdülvehhâb Hallâf, *İlmü uşûli'l-fıkıh*, s. 218).

Fakihler, hüküm veya haber içeren bütün umum lafızlarında tahsisin mümkün olduğu hususunda birleşmiştir. Zira bu aklen imkânsız olmadığı gibi dilde kullanıldığı da tümevarım metoduyla sabittir. Usulcüler arasında tahsisin mümkün olduğu düşüncesi o kadar yaygındır ki, "Bir kısmı tahsise uğramayan hiçbir âm yoktur" sözü darbimesel haline gelmiştir (Teftâzânî, I, 71). Tahsisin umum ve şümül anlamı taşıyan lafızlar için mümkün olduğu noktasında görüş birliği vardır. Mefhûmların tahsise konu teşkil etmesi ise bunların umum vasfına sahip olup olmadığı meselesiyle ilişkilidir. Hanefîler'de "nassın delâleti" adı verilen mefhûm-i muvâfakat, bazı müttekellimîn usulcülerine İbnü'l-Hümâm gibi Ha-